

НОВА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА І ТЕРМІНОЛОГІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто один із важливих шарів поповнення й збагачення лексико-семантичної системи української мови кінця ХХ — початку ХХІ століть — суспільно-політичні слова і терміни. Визначено і розглянуто основні екстра- й інтралінгвальні чинники, які сприяли появі названих одиниць, головні джерела поповнення таких лексем, проведено лінгвістичний аналіз основних тематичних груп суспільно-політичних слів і термінів.

Ключові слова: суспільно-політична лексика і термінологія, динаміка, тематична група, назва, дискурс.

Styshov O.A. Innovative Socio-Political Vocabulary and Terminology in Modern Ukrainian. *The article analyzes one of the important layers of the lexical system of Ukrainian at the turn of the XXth and XXIst centuries, namely innovative socio-political lexemes and terms. It is shown that despite the attention of Ukrainian and foreign scholars to Ukrainian innovative vocabulary, the study of the mentioned lexical units requires constant and substantial consideration. The relevance of the problem is supported by the fact that the corpus of innovative lexical units that belong to the socio-political sphere is a dynamic subsystem, being constantly enriched and modified, and therefore is not sufficiently studied within the above-mentioned time interval. The aim of the paper is to study the development of new socio-political vocabulary and terminology of the Ukrainian language on the basis of contemporary publicistic (radio programs, TV broadcasts, newspapers, magazines, Internet resources, public speeches) and scientific types of discourse typical of recent decades. To achieve this aim it was necessary to perform the following tasks: 1) to outline the leading factors contributing to the emergence of the analyzed units; 2) to consider the main sources of innovative socio-political vocabulary and terminology; 3) to define thematic groups and subgroups that have been enriched by the analyzed lexical units. As a result of the carried out research, the author defines and characterizes leading extra- and intralingual factors contributing to the emergence of innovative socio-political vocabulary and terminology, which have not been registered yet in Ukrainian largest and most authoritative interpretive and bilingual lexicographic sources. Having collected and scrutinized a considerable number of innovative vocabulary (more than 3000 units), the author clarifies and analyzes the main sources of modern national language enrichment. These sources include the word formation based on specific and foreign language derivations and resources, new borrowings from different languages (with the prevalence of Anglicisms), semantic reconsideration of codified units, as well as the actualization of the units already known in the Ukrainian language. The paper presents the division of these units into thematic groups and subgroups. As a result of the carried out analysis the author comes to conclusions that at the end of the XXth and beginning of the XXIst centuries the socio-political vocabulary and terminology are characterized by a dynamic increase accelerated by a series of extra- and intralinguistic factors, the former being a prevailing factor. The sources of the analyzed units remain traditional. The author has also registered a significant enrichment of thematic groups and subgroups composed of the analyzed subsystems.*

Key words: socio-political vocabulary and terminology, dynamics, thematic group, name, discourse.

Вступ

Сучасне глобалізоване й інформатизоване життя як української, так і світової спільноти характеризується швидкими темпами розвитку. Повсякчас це вимагає все нових і нових номінацій реалій, понять, явищ, процесів,

дій та станів. Саме тому з-поміж усіх наявних рівнів у сучасних мовах найдинамічніше розвивається лексико-семантична система. Однією з важливих її підсистем є термінологія як своєрідне сховище професійно-наукової інформації. Мовні одиниці зазнають постійних змін (неологізації, семантичної і структурної перебудови, стилістичної транспозиції, архаїзації тощо). Водночас вони фіксують досягнуті результати знання, що входять у подальший рух наукової теорії й практики. З цього погляду актуальними є дослідження процесів розвитку і формування окремих терміносистем. Передовсім це торкається суспільно-політичного дискурсу, невіддільно пов'язаного з динамікою соціуму. Тому слушними є думки відомого мовознавця: «Сучасна Україна задуже політизована. Подіями, що відбуваються в державі й стосуються її внутрішнього або зовнішнього розвитку, переймаються майже всі громадяни, а не тільки ті, хто безпосередньо причетний до процесів державотворення... Цей політичний бум є одним із чинників активізації розвитку політичної мови ...» (Степаненко, 2017: 589).

У лінгвістичній науці кінця ХХ – на початку ХХІ століття засвідчено, що найбільш істотної динаміки серед усіх терміносистем набула саме суспільно-політична. Тому цілком закономірно, що впродовж останніх років саме ця лексика і термінологія викликає неабияке зацікавлення українських і зарубіжних науковців, дослідження яких характеризуються різноаспектністю тематики, зокрема висвітлюються проблеми походження, розвитку і формування, джерел поповнення, впливів мовних і позамовних чинників, особливостей складу і структури названих одиниць, норми й варіантності, комунікативно-стилістичного функціонування, належного лексикографічного опрацювання і коректної репрезентації в словниках (праці М. Степаненка, В. Жайворонка, Н. Петлюченко, Я. Яремка, А. Григораш, Т. Весни, Г. Мінчак, А. Капуш, А. Янкова, І. Холявко, О. Мороз, Н. Кондратенко, С. Лук'яненко, Л. Михайленко, Я. Снісаренко, Ю. Костюк, Х. Гіртха, Р. Брабцової, А. Баранова, А. Чудінова, С. Катаєвої, А. Кулеш, Л. Жданової, О. Воробійової, Л. Бантишевої, М. Володіної, А. Інжечик та ін.). Однак попри пильну увагу науковців, студіювання названої проблеми в українській мові потребує постійного й ґрунтовнішого розгляду, оскільки корпус інноваційних спеціальних одиниць суспільно-політичної царини весь час зростає та урізноманітнюється, заповнюючи номінативні лакуни, що постійно виникають. На жаль, поза межами лінгвістичної уваги поки що перебуває і потребує спеціального та ґрунтовного розгляду досить значний шар словникового складу сучасної української мови, який ще не зафіксований більшістю лексикографічних праць і який не був предметом усебічного спеціального дослідження мовознавцями. Також певна частина теоретичних і практичних проблем названої вище лексики і термінології нині залишається далекою від ідеалу.

Метою пропонованої статті є з'ясування основних екстра- й інтралінгвальних чинників розвитку та джерел поповнення нової суспільно-політичної

лексики і термінології, виявлення тематичних груп цих одиниць в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Матеріалом для дослідження слугував значний корпус нової суспільно-політичної лексики і термінології (понад 3000 одиниць), зафіксованих автором передусім у сучасній публіцистиці (програмах і передачах радіо й телебачення, газетах, журналах, інтернет-ресурсах, публічних виступах) та почасти в науковому дискурсі останніх десятиліть.

Методи та методики дослідження

Методи та методики дослідження зумовлені специфікою дослідження матеріалу і метою його студювання, зокрема використано такі методи: *описовий* для виокремлення нової української суспільно-політичної лексики і термінології, їх систематизації та аналізу; *компонентного аналізу*, який дав змогу вивчити лексичну семантику зазначених одиниць, установити лексико-семантичні відношення; *порівняльний метод*, що сприяв осмисленню змін лексико-семантичної структури слова; *дистрибутивний аналіз* із метою дослідження названих одиниць мови на основі оточення (розподілу) в тексті, а також частково була використана методика *кількісних підрахунків*.

Результати та дискусії

В аналізовану добу активному виникненню та функціонуванню, а згодом і закріпленню в українській мові багатьох суспільно-політичних лексичних одиниць слугувала низка факторів екстралінгвального характеру, із-поміж яких, на нашу думку, варто виокремити: 1) усеохопний вплив інформатизації та комп'ютеризації; 2) посилення глобалізації, тобто зростання міжнародних і особистих контактів та обмінів; 3) новітні досягнення науково-технічного прогресу; 4) вибір Україною європейського шляху розвитку після Помаранчевої революції, а особливо після Революції гідності та відкритість сучасного українського суспільства для різноманітних міжнародних зв'язків, активізація співпраці зі світовим співтовариством у ряді галузей – політики, економіки, науки, техніки, навчання й освіти, спорту, культури, туризму тощо; 5) політична і моральна підтримка Заходом України в протистоянні російській агресії та реальна допомога передусім в політичній, економічній, військовій царинах; 6) загальна демократизація і лібералізація в Україні, відсутність цензури, особливо щодо дискурсу ЗМІ та інтернету; 7) зростання рівня освіченості журналістів і більшості громадян України, зокрема оволодіння іноземними мовами; 8) потужний і вплив інтернет-телефонії; 9) передвиборча боротьба партій, політичних союзів, блоків, громадських організацій та певних політичних діячів; 10) активізація діяльності церков різних конфесій, релігійних організацій і сект в Україні; 11) військові й етнічні конфлікти, поживавлення міграції населення і робочої сили як в Україні, так і у світі; 12) лінгвальні смаки мовців і мода на певні мовні одиниці. До інтралінгвальних чинників, як нам видається, варто віднести: 1) системність мови, що ґрунтується на взаємозалежності її

елементів; 2) тенденцію до інтеграції елементів мови; 3) номінативну безвихідь або внутрішньомовну потребу в називанні нової реалії, нового уявлення і відсутність відповідного поняття в базі рідної мови; 4) принцип економії мовної енергії та зусиль, лінгвальних засобів; 5) практична потреба в семантичному або стилістичному розмежуванні внутрішньо близьких, однак усе ж таки різних понять, реалій, явищ, ознак, дій, станів для їх уточнення; 6) прагнення до новизни та свіжості, емоційності й експресивності; 7) дія аналогічних тенденцій тощо. Характерно, що в процесі динамічного розвитку суспільно-політичної лексики і термінології екстралінгвальні фактори переважають і відіграють більш вагомую роль.

Швидке і постійне оновлення корпусу суспільно-політичної лексики і термінології переконливо відбиває динаміку суспільно-політичного, дипломатичного, наукового, соціально-економічного, ментально-когнітивного розвитку як української, так і світової спільноти. Українська суспільно-політична лексика за своїм походженням й активністю функціонування в різних дискурсах неоднорідна. Це зумовлено широким залученням громадян різних прошарків до соціального і політичного життя, а також неоднаковими поглядами, уподобаннями, прагненнями та ін. Доречними в цьому плані є думки: «Суспільно-політична термінологія української мови характеризується певними особливостями, що викликані суто лінгвістичними факторами і які відрізняють її від наукової і технічної термінологічної лексики. Їй не властива така стильова закріпленість, замкненість, яка спостерігається в інших терміносистемах. Участь широких мас народу в політичному житті країни, у громадській діяльності сприяє тому, що багато суспільно-політичних термінів поступово входить до складу загальноживаної лексики. Власне, між цими двома лексичними групами визначити певну чітку межу, що їх розділяє, дуже важко, а то й зовсім неможливо» (Карабута, 2013: 55).

Фактичний матеріал і праці лінгвістів засвідчують, що основними джерелами збагачення суспільно-політичного лексикону, як і всієї лексико-семантичної системи, є традиційні. По-перше, найбільш дієвим поповнювачем аналізованих одиниць було і залишається словотворення як на базі питомих, так і чужомовних ресурсів різними способами деривації: *узалежнення, рашизм, ватництво, привладник, антикорупціонер, владореформатор, громадянотворення* (процес формування свідомого громадянина держави), *моводемократія, країни-перемовники, Євромайдан, добробат* (добровольчий батальйон) та багато ін. Наприклад, у контексті: ... *ідеї «руського міра» постійно підшуковують гарну обгортку. Комуś треба, щоб жевріла ідея домінації і новітнього узалежнення України від Росії. І представити це хочуть так, ніби то ми самі цього хочемо, а не внаслідок захоплень. glavcom.ua*; *Головного громадського антикорупціонера облили зеленкою. <https://informer.net/news/>; Центральним проспектом Маріуполя пройшов військовий парад у складі військовослужбовців військової частини 3057 Національної гвардії та Донецького прикордонного загону, працівників обласного управління поліції, бійців добробатів, бійців морської піхоти (газ. «Високий замок», 17.06, 2017, 10:50). Цікаво,*

що новітні явища, процеси і події суспільно-політичного характеру можуть бути блискавично «ословлені» мовцями. Переконливим прикладом слугує одиниця *жовтожилетник*, утворена відразу після початку потужного страйку «жовтих жилетів» у Франції: *Серед тих, хто захоплений бунтом «жовтих жилетів» у Франції навряд знайдуться ті, хто розуміє, що усякі єврорухи за ковбасу та проти «євробюрократів» призведуть до того, що їхні країни зосередяться на власних проблемах, економічній кризі, спричиненій популістами та, відповідно, відкладуть «українське питання» у найдальшу шухляду. Що для нас – немає принципової різниці між жовтожилетниками та бізнесом, який хоче «скасувати санкції» – бо і ті, і інші думають шлуноком... https://zik.ua/news/2018/12/10/zhovtozhyletnyku_yak_i_biznes_yakuu_zhaskasuvannya_sanktsiy_oboie_dumayut_1466223.*

По-друге, це новозапозичення з різних мов, із-поміж яких більшість уже стали або поступово набувають ознак інтернаціоналізмів. Характерно, що нині істотно переважають англіцизми й американізми: *шатдаун* (із англ. *shutdown* — вимикання) ‘тимчасова часткова зупинка роботи державних органів’; *фактчекінг* (із англ. *fact checking*) ‘перевірка достовірності свідчень, описаних у текстах науково-популярного і публіцистичного стилів’; *даунишфтинг* (із англ. *downshifting* — перемикання автомобіля на нижчу передачу, уповільнення або ослаблення будь-якого процесу) ‘соціальна поведінка, що полягає у зміні способу життя на менш напружений завдяки зміщенню життєвих цінностей заради себе чи сім’ї’; *спін-доктор/спіндоктор* (від англ. *spin* — вертіння, кружляння і *doctor* — лікування) ‘радник, який займається повідомленнями в засобах масової інформації і є професіоналом у царині зв’язків із громадськістю’ та ін. Пор.: *Національна паркова служба США закрила доступ до головної ялинки країни, встановленої біля Білого дому через урядовий «шатдаун», що настав у країні в ніч на суботу після того, як Сенат не зміг прийняти бюджет на наступний рік. <https://www.ukrinform.ua/.../2607713-golovni-alinku-ssa-z...>; І хоча може здатися, що фактчекінг це те, що можна робити автоматично, доволі нереально вважати, що кожна людина буде здатна через просте зацікавлення перевіряти усі фактичні твердження політиків або контролювати, чи контроверсійні новини, які вона отримує, відповідають дійсності чи навпаки належать до категорії т. зв. fakenews. https://www.amo.cz/.../AMO_Factchecking-jako-trend-v-iny... Значно рідше серед аналізованих одиниць натрапляємо на нові входження з інших мов: *феншуй/фен-шуй* (із китай. *feng shui* (фен шуй) — дослівно ‘вітер’ і ‘вода’) ‘учення і мистецтво про гармонійне життя людини у Всесвіті та в усьому її оточенні’; *хюге/хюге* (із данськ. *hygge* — благополуччя) ‘настрій абсолютного затишку та комфортного спілкування з почуттям благополуччя і задоволеності’ тощо. Напр.: *Застосовуючи феншуй, людина хоче захистити себе від негативної енергії і залучити в свій будинок або життя багатство, достаток, затишок. navro.org/shho-takefen-shui/; ... про феномен хюге дізнається все більше людей світу. znapnya.org.ua». Нерідко відбувається безпосереднє «копіювання» чужоземних суспільно-політичних назв реалій, понять, процесів, явищ, дій із мови-донора на**

мову-приймача, тобто своєрідний «мовний трансфер». Останніми роками помічаємо характерну тенденцію до постійного зростання кількості слів і термінів, які належать до слів іншомовного походження. Це зумовлено, як нам видається, рядом причин і факторів, серед яких важливу роль відіграють такі, як: глобалізація, окниження, інтелектуалізація тощо.

Третім джерелом є семантичне переосмислення (вторинний семіозис) кодифікованих одиниць як спосіб творення суспільно-політичної лексики й термінології: *Майдан* – ‘масова тривала акція протесту проти влади під політичними або економічними гаслами, переважно на одній із центральних площ міста (від назви майдану Незалежності в центрі Києва, на якому вперше наприкінці 2004 р. відбулася така акція)’. Важливо наголосити, що цей іменник уже поповнив словники мов різних континентів (Степаненко, 2017: 15); *апокаліпсис* – ‘крах, кінець кого- або чого-небудь’; *легковаговик* – ‘той, хто своєю діяльністю не досяг значного авторитету і впливу (в політиці, кар’єрі та ін.)’; *алерген* – ‘особа, яка викликає у когось дратівливість через свою поведінку; подразник’; *гречкосій* – ‘той, хто задобрює виборця роздачею гречаної крупи та ін. продуктів’ та ін. Пор.: *Майдан* як головний образ з’являється у той чи інший час не випадково. Для *Майдану* потрібно, щоб наше суспільство визріло, щоб чаша народного гніву й терпіння переповнилася, щоб спалахнула «національна іскра» (газ. «Дзеркало тижня», 27.12, 2013, 18:40); *Переживе апокаліпсис Януковича і ряд громадсько-політичних рухів та організацій громадянського суспільства. Можливо, вони навіть ще більше підсилять свій вплив, оскільки багато з них будуть претендувати на управління Україною після краху режиму. Їх риторика буде переконливою, цілі – обґрунтованими і популярними, але успішними вони будуть лише у тому випадку, коли вони припинять протистояння між собою, припинять самопожирання та самознищення.* www.ji-magazine.lviv.ua/anons2013/Motyl_Ruina_Yanukovycha...; *Перші, хто зареєструвався в президенти, є легковаговиками* (телеканал «NEWS ONE», 09.01, 2019, о 8:43); *Порошенко вже почав передвиборчу кампанію. Намагається накопичити позитив. На фоні цього обливатиме брудом своїх супротивників. Розраховує на нечесну агітацію і адмінресурс. Також позбуватиметься одіозних «алергенів» у власній команді.* https://gazeta.ua/articles/politics/_poroshenko.../839797. Подані вище одиниці не тільки називають певні поняття та реалії, але й більшість із них мають відповідну маркованість. Тут досить слухним є таке зауваження дослідника політичної лексики Я. Яремка: «Політоніми мають ту семантичну особливість, що їх конотація може бути подвійною: закладеною в інактуальному (системному, мовному) значенні і актуальному (мовленнєвому)» (Яремко, 2015: 53).

По-четверте, це актуалізація, тобто відродження, ревіталізація, на сучасному етапі давно відомих в українській мові лексем (як питомих, так і запозичених). Такі одиниці називаємо «функціональними неологізмами»: *атентат* – ‘1) спроба замаху на чиєсь життя; 2) убивство (переважно відомих осіб); смертний вирок’; *куратор* – ‘працівник спецслужби, який наглядає за окремими людьми або певними угрупованнями’; Напр.: *Атентат*

відбувся у неділю, 25 вересня 1921 року — в час офіційного візиту до Львова маршала Пілсудського. incognita.day.kiev.ua/uvu-oun-xronika-zbrojnosproshivu.h...; Прикметно, однак, що за чотири роки російсько-української війни те, здавалось, уже забуте «радянське» — поліцейське — значення слова почало поступово повертатися в наш лексикон — і вже в мережі дедалі частіше мелькають «московські **куратори** в контекстах аж ніяк не музейних-виставкових, а таки стовідсотково спецслужбівських, «гібридно-воєнних»... Тож для мене Україна воює, серед іншого, й за те, щоб ті зловісні орвелівські смисли, якими обтяжене це слово, назавжди відійшли в минуле, — за те, щоб після перемоги в українській мові «**куратор**» уже безповоротно означав не ‘наглядача за людьми’, а, як у всіх європейських, — доглядача культурних цінностей. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45269884>. Цікаво, що частина актуалізованих у сучасній українській мові суспільно-політичних лексичних одиниць зазнали не лише певних семантичних модифікацій, а також змін маркованості. Характерно, що такі слова виконують переважно викривальну або іронічну стилістичну функцію. Вони також істотно впливають на свідомість читачів, глядачів, слухачів. Так, історизм *гауляйтер*, який раніше виступав лише із значенням ‘керівник області в нацистській Німеччині’, нині ревіталізовано з новою семантикою ‘керівник або функціонер високого рангу’. Слово має іронічно-зневажливу маркованість: *Словом, Москва мала в Україні ідеального служака та гауляйтера* [В. Щербицького] — «управліня-трудоголіка», який знищував будь-які прояви національної окремішності (газ. «Волинь», 21.09, 2018, 18:02). В аналізовану добу відроджено ще одне застаріле слово *дуче* (з італ. *duce* [du:tʃe], від лат. *dux* ‘лідер, вождь’), яке в роки Другої світової війни означало ‘італійський титул, який носив Беніто Амількарє Андреа Муссоліні, глава Національної фашистської партії і диктатор, у роки правління Королівством Італія (з 1922 до 1943 р.)’. Воно набуло значення ‘найвищий державний керівник, авторитарний режим якого, заснований на принципах корпоративної держави та апології національної зверхності, причому на концептах не стільки ідеологізованих, скільки міфологізованих’ і вживається з негативною (викривально-розвінчувальною) маркованістю: *Владислав Іноземцев (російський політолог, доктор економічних наук) дає чіткий аналіз нинішнього режиму у Росії, на підставі якого робить висновок: «Кремлівський режим підпадає практично під всі визначення класичного фашизму... Класичний фашизм виник та розвинувся в Італії у роки правління Беніто Муссоліні. Путін — дуче, а не фюрер»*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фашизм>.

Структурно-семантичний і функціонально-стилістичний аналіз збраного фактичного матеріалу української мови кінця ХХ — початку ХХІ століття дав змогу виділити ряд головних тематичних груп суспільно-політичної лексики і термінології, що зумовлено особливостями різних соціальних і політичних систем:

1. Назви регіональних, європейських, євразійських і міжнародних організацій та установ, представлених здебільшого у вигляді абрєвіатур, які швидко стали загальновідомими, а також є економічними засобами

номінування: *ГУАМ* (регіональне об'єднання чотирьох держав: Грузії, України, Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова) – 'організація за демократію та економічний розвиток'; *ЄС* (Європейський Союз); *ОБСЄ* (Організація з безпеки і співробітництва в Європі); *ЄСПЛ* (Європейський суд з прав людини); *ЄврАзЕС* (Євразійське економічне співтовариство) – 'міжнародна економічна організація, наділена функціями, пов'язаними з формуванням загальних зовнішніх митних кордонів країн-засновників, що до неї належать (Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Росія і Таджикистан), виробленням єдиної зовнішньоекономічної політики, тарифів, цін та інших складників функціонування загального ринку'; *ЄАЕС* (Євразійський економічний союз); *СОТ* (Світова організація торгівлі) та ін. Пор. у контексті: Договір про утворення *ЄАЕС* підписали у травні 2014 року в Астані Володимир Путін, Олександр Лукашенко та Нурсултан Назарбаєв. https://www.bbc.com/ukrainian/politics/.../141231_eaeu_sx; *Клімкін: Питання територіальної цілісності є спільним викликом країн ГУАМ* (газ. «Українська правда», 08.10, 2017, 20:52).

2. Номени на позначення українських політичних союзів, блоків, партій, парламентських фракцій. Ця група, як і попередня, представлена також абревіатурами: *НФ* (політична партія «Народний фронт»), *БПП* (українська політична партія «Блок Петра Порошенка» «Солідарність»), *УДАР* (всукраїнська політична партія «Український Демократичний Альянс за Реформи»), *УКРОП* (українська політична партія «Українське об'єднання патріотів»), *Опоблок* (проросійська політична партія в Україні «Опозиційний блок») тощо. Напр.: *УКРОП – це величезна команда одностудців, які хочуть і можуть змінити життя Волині та України*. <https://p-r.com.ua/.../ukrop-tse-velychezna-komanda-odnod...>; *«Опоблок» і «За життя» створили спільну платформу і вирішують питання про єдиного кандидата*. https://24tv.ua/opoblok_i_za_zhittya_stvorili_spilnu_platfor...

3. Найменування на позначення осіб за їх партійною чи політичною належністю або прибічників, які поділяють відповідні доктрини та переконання: *бютівець*, *опоблоківець*, *народнофронтівець/фронтовик*, *ударівець*, *укропівець* та ін. Пор.: *А якщо серйозно, то опоблоківців вкотре підвела провідна їхня риса – жадібність* (газ. «День», 23.11, 2018, 10:33); *Народнофронтівці Харкова взяли участь у написанні диктанту національної єдності*. nfront.org.ua/.../narodnofrontivci-harkova-vzjali-uchast-u-n...; *Луганські укропівці приєдналися до відкриття пам'ятного знаку загиблому атовцю*. www.ukrop.com.ua/.../4383-luganski-ukropivtsi-priyednalis.

4. Близькою до попередньої є група, що охоплює значний пласт назв осіб, утворених переважно від прізвищ політичних, громадських, релігійних та ін. діячів як України, так і зарубіжжя: *тимошенківець*, *порошенківець*, *кличківець*, *ляшківець*, *гундяєв*, *трампівець*, *меркелівець*, *мадурівець* та ін. Пор.: *А на «5-му телеканалі» два нардепи, ляшківець Чижмар і порошенківець Денисенко, виступили з ідеєю не надавати автономії кримськотатарському народові* (газ. «День», 07.07, 2017, 14:59); *При цьому особистість Скарамуччі досить цікава:*

заятим **трамівцем** він став нещодавно, а до цього дозволяв собі критичні висловлювання на його адресу. <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/.../13642>. Такі відоміні похідні деривати виступають переважно ключовими словами доби. Вони здатні формувати значні за обсягом слотовісні ланцюги та слотовісні гнізда. Так, наприклад, твірною основою для низки слів послужило прізвище нині чинного президента Російської Федерації Володимира Володимировича Путіна. Словотвірне гніздо репрезентоване дериватами, голов-но іменниками та прикметниками, рідше дієсловами та прислівниками, які відображають різні явища, процеси, реалії, пов'язані із названим державним і політичним діячем: *путінець, путінський, по-путінськи, путіняра, путінщина, путінгейт, путініст, путінізм, путінізувати, путінізація, путіноміка, путінократія, путіноленд, путінологія, путінобот, путінозавр, путінофіл, путінофоб, Путярка/путка, путяра, путярьський, путлер, путлероїд, антипуті-нець, пропутінець* та ін. Як бачимо, із-поміж цих одиниць є чимало маркова-них, серед яких переважають стилістими зниженооцінного характеру. Напр.: *«Путяра, іди геть»: кількість людей на майдані збільшується (заголовок)*. www.vsisumy.com/news/.../putyara-idi-get-kilkist-lyudey-n; *Путярьська безжална государина не може помилувати Сенцова без його проханя. Так відповіли з «АПієчки» матері Сенцова*. <https://gordonua.com/ukr/blogs/sotnik/-putyara-ne-mozhe-pomiluvati-sentsova-bez-jogo-prohannja-tse-vidpovid-terrorista-zahodu-na-bud-jakij-tisk-ja-vidpovidatymu-mukami-zaruchnikiv-308078.html>; *Суть «путінгейту» не в кількості контактів передвиборного штабу Трампа з Кремлем, а в схожості зовнішньополітичних поглядів Трампа з набором путінських побажань*. <https://nv.ua/.../putingejt-pro-sekretnotu-kanali-zv-jazku-tra...> Однак, коли дехто з аналізованих діячів іде з посад або сходить з політичної арени, то й відповідні відоміні утворення пасивізуються – переходять до розряду історизмів, напр.: *азаровщина, кучмівець, юценківець, єльциніст, клінтонівець, обамівець* та багато ін.

5. Назви політичних та ідеологічних напрямів, концепцій, учень, доктрин, процесів, які переконливо відбивають реакцію української мови на запити сучасного суспільства: *ультрарадикалізм, антиглобалізм, ісламофобія, етнонаціоналізм, україноцентризм, європрагнення* тощо. Пор.: ... *доцільне питання: а не вже прихильників етнонаціоналізму в Україні так багато, що на них потрібно опиратись як на електоральну базу?* <https://hvylyu.net/.../chotuvlada-robot-stavku-na-etnonatsio...>; *Питання номер три — оновлення (нарешті!) складу ЦВК. Далі на порядку денному — закріплення в тілі Конституції європрагнень України та руху на зближення з НАТО* (газ. «Україна молода, 11.09, 2018).

6. Номені на позначення військового протистояння та бойових дій на теренах Східної України. У цій досить значній за обсягом групі виділяємо дві підгрупи. 1) Назви нових українських військових підрозділів і формувань, а також таких, які допомагали регулярній армії: ООС (Операція об'єднаних сил (англ. United forces operation) — 'комплекс військових та спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур (і військо, і

поліція, і прикордонники під керівництвом армійців), спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України'; УДА (Українська добровольча армія); ДУК ЛС (Добровольчий український корпус «Правий сектор»); «Донбас» (добровольчий батальйон спеціального призначення); ОЗСП «Азов» (окремий загін спеціального призначення); 24 ОШБ «Айдар» (24-ий окремий штурмовий батальйон) та ін. Пор.: У ООС повідомляють про активізацію бойовиків на Луганському напрямку. <https://www.rbc.ua> Головна> Новини> Надзвичайні події; «**Айдар**» – один із найвідоміших добровольчих батальйонів в Україні. Його бійці беруть участь у конфлікті на Донбасі фактично від самого початку активних бойових дій там. https://www.bbc.com/.../150204_dykiy_aidar_interview_vs. 2) Номени незаконних і фіктивних квазідержавних утворень, терористичних й екстремістських організацій, сформованих проросійським клептократичним режимом на теренах окремих районів Луганської і Донецької областей України: ЛНР, ДНР, ЛДНР, НЗФ (Незаконне терористичне формування) та ін. Напр.: Хоча основу озброєння «армійських корпусів» уgrupованих територіях і сучасне російське озброєння (Радіо Свобода, 06.08, 2018, 10:08); Росія має негайно припинити підтримку НЗФ в Україні, Грузії, Молдові – резолюція конгресу. <https://www.5.ua/.../rosiia-maie-nehaino-grupnyuty-pidtrym>.

7. Назви суспільно-політичних дій і процесів, характерних як для української, так і для світової спільноти: *кнопкодавувати, депутатствувати, піаритися, африканізувати, радикалізувати* тощо. Пор.: Парламент не в формі, щоб працювати, а от **піаритися** депутати готові завжди ... https://vgolos.com.ua/news/327112-revision-v1_331726.html; Іноземні бойовики **радикалізують** конфлікт у Сирії – ООН (заголовок) (Радіо Свобода, 17.10, 2012, 08:15).

Варто акцентувати, що в цьому дослідженні ми намагалися виділити і проаналізувати лише основні групи нових суспільно-політичних лексем і термінів, оскільки для комплексного охоплення всіх або значного корпусу таких одиниць потрібна монографічна праця.

Висновки

Отже, нові суспільно-політичні лексеми й терміни активно виникають та функціонують в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття завдяки дії екстра- й інтралінгвальних чинників, із яких значно вагомішу роль відіграють перші. Виявлено, що названі одиниці інтенсивно поповнюються з традиційних джерел і утворюють сім основних тематичних груп.

Перспективним убачаємо подальше вивчення словотвірних та функційно-стилістичних особливостей суспільно-політичних лексем і термінів сучасної української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Карабу́та О.** Сучасна суспільно-політична лексика: семантико-структурний аспект. *Науковий вісник ХДУ*. Херсон: Вид-во ХДУ. 2013. Вип. 19. С. 54–57. 2. **Стапаненко М.** *Політичне сьогодення української мови: актуальний перифрастикон*. Харків : Видавель Іванченко І. С., 2017. 3. **Яремко Я. П.** *Сучасна політична термінологія: на перетині когніції та комунікації*. – Дрогобич: Посвіт., 2015.

REFERENCES

1. **Karabuta, O.** (2013) Suchasna suspil'no-politychna leksy'ka: semanty'ko-strukturny'j aspekt [Modern social and political vocabulary: semantic-structural aspect]. *Naukovy'j visnyk XDU – Scientific announcer ХДУ*. Хerson: Vy'd-vo ХDU. Vy'p. 19. S. 54 [in Ukrainian]. 2. **Stapanenko, M.** (2017) Polity'chne s'ogodennya ukrayins'koyi movy': aktual'ny'j pery'frasty'kon [Political present time of Ukrainian : actual peryfrastykon]. Harkiv: Vy'davecz' Ivanchenko I. S. [in Ukrainian]. 3. **Yaremko, Ya. P.** (2015) Suchasna polity'chna terminologiya: na perety'ni kogniciyi ta komunikaciyi [Modern political terminology: on crossing of cognitions and communications]. – Drohoby'ch: Posvit [in Ukrainian].

Стишов Олександр Анатолійович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Київський університет імені Бориса Грінченка; вул. Драгоманова, буд. 22, кв. 114, Київ, 02068, Україна,

Tel.: +38-067-184-80-55

E-mail: styshov@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6192-255X>

Styshov Oleksandr Anatoliiovych – doctor of philology, professor, Department of Ukrainian Language, Borys Hrinchenko Kyiv University ; Drahomanov Str., 22, ap. 114, Kyiv, 02068, Ukraine.

Надійшла до редакції 10 лютого 2019 року